

ARTICLES CENTRALS

La impossibilitat de la reconciliació a Bòsnia i Hercegovina

Daniel Eror

President de Youth for Peace

Sens dubte, la reconciliació és quelcom d'excepcional; la pau, també. Entendre la reconciliació només en funció d'un terme definit etimològicament ens portaria a acceptar-la com quelcom d'ordinari i habitual. Tanmateix, la reconciliació és molt més; significa quelcom més que *tornar a unir*: caldria considerar-la un procés complex que porta la societat des del *final de la guerra* fins a la *pau*. El *final de la guerra* és un punt en què finalitzen tots els conflictes violents, mentre que la *pau* és una realitat força oposada, consistent en l'absència de qualsevol tipus de violència. Per tant, posar fi al conflicte violent mitjançant un alto el foc, un tractat de pau o el sotmetiment de l'enemic condueix a una pau que és, només, una pau negativa. La reconciliació és un procés que podria transformar la pau negativa en una pau veritable, completa. D'aquesta manera, malgrat que es podria analitzar la reconciliació en el sentit de tornar a reunir dues persones, el present article se centrarà en la reconciliació com a fenomen social.

Per comprendre què és la reconciliació, és important entendre què no és. No es pot equiparar a la tolerància, pel seu caràcter passiu: "Et tolero, no vull desfer-me de tu, però no em fa res que algú altre ho faci". Passar temps amb *els de l'altra banda* és positiu i pot contribuir a la construcció de la pau, però no arriba a ser una reconciliació; en especial, si tot seguit tornem a les nostres bombolles de confort, sense cap canvi. Reconciliar no significa pas unir, ni significa esdevenir el mateix que l'altre ni, tampoc, deixar d'estar en conflicte; de fet, és legítim que hi hagi oposició, una percepció diferent de la realitat. D'altra banda, reconciliar tampoc no significa oblidar. Finalment, la

reconciliació no es circumscriu a un sistema jurídic, amb judicis veredictes o càstigs, malgrat que sí que hi pot tenir relació.

Entendre la reconciliació com un procés envers la pau és correcte. Tanmateix, és molt més complicat entendre-la com un procés fins a la pau, perquè defineix la reconciliació com una impossibilitat però, alhora, obre la porta a l'autèntica motivació per assolir una veritable pau. La reconciliació no hauria de ser un procés extern i col·lateral, sinó part de nosaltres, amb la participació activa de tothom, compromentent-s'hi, intentant viure-hi i viure-la. És l'única manera de reconèixer la impossibilitat de la reconciliació i de poder treballar per assolir l'impossible. En un àmbit molt personal, només estarem reconciliant si decidim d'una manera ferma i honesta que volem la pau amb els altres i la pau per als altres i si treballem activament per assolir aquest objectiu. Si considerem la reconciliació com quelcom d'ordinari, ens condemnem i condemnem la nostra comunitat al cercle viciós de la pau negativa i la violència oculta. La reconciliació no consisteix, doncs, a acceptar, sinó a emprendre; consisteix a ser valent, prendre riscos i estar preparats per sotmetre'ns al canvi, a acceptar que ens canviaran.

Normalment, la reconciliació té lloc entre dos o més bàndols. En el cas de Bòsnia i Hercegovina podem, fins i tot, parlar de tres bàndols, identificats com els grups ètnics bosnià, serbi i croat. En aquestes tres entitats hi té un paper molt important la filiació religiosa: la majoria de bosnians es declaren musulmans; la majoria de serbis, cristians ortodoxos; i la majoria de croates, catòlics. Des dels acords de Dayton de 1995, la convivència d'aquests grups a Bòsnia i Hercegovina es regeix per una pau negativa, amb el consegüent patiment de la població; malgrat l'absència de conflicte armat, els manca una pau veritable, una pau positiva.

“ Reconciliar no significa pas unir, ni significa esdevenir el mateix que l'altre ni, tampoc, deixar d'estar en conflicte ”

En aquest context, és obvi amb qui cal reconciliar-se, però també cal saber què va anar malament. La resposta s'amaga al darrere de, com a mínim, sis segles d'història. En aquest sentit, és molt difícil debatre sobre el passat i, encara més, buscar la veritat, de manera que em centraré només en l'actual projecció del passat. El cert és que cada un d'aquests tres grups considera que és o ha estat víctima d'un dels altres grups, si més no algun cop durant la història: cada grup ha estat perpetrador i culpable, almenys, una vegada. A més, d'acord amb la percepció actual, les fronteres d'aquests grups ètnics i religiosos són molt fluides, de manera que es ressusciten diferents imperis, regnes, estats, nacions o nacionalitats, amb tots els seus pecats passats, siguin atribuïts als bosnians, serbis o croats. Durant els últims sis segles s'han succeït els períodes de guerra i "absència de guerra", però en realitat mai no hi ha hagut un període de pau veritable. Mentre que els períodes de guerra van servir per treure la palestra tot l'odi i l'animositat, els períodes d'absència de guerra resultaven excel·lents per cultivar, desenvolupar i refer la càrrega negativa d'antuvi; i, cada vegada, d'una manera més obscura, temible, sagnant i inhumana.

Ha arribat el moment de posar-hi fi? Per força! La civilització ha assolit una fase en què cal fer-ho. Des de la Segona Guerra Mundial s'han anat desenvolupant els estudis de pau, alhora que l'enfocament interdisciplinari del problema millora les oportunitats de reconciliació; tot això, en el context d'un món amb prou armes per destruir el planeta repetidament. Sobren, doncs, els arguments per abolir qualsevol tipus de guerra. Si entenem la reconciliació com un procés fins a la pau i que comporta prendre mesures, ens correspon la responsabilitat de ser actius i portar a terme la reconciliació a Bòsnia i Hercegovina.

Assolir la pau a Bòsnia i Hercegovina comporta un combat quixotesc constant contra els molins; o potser no. Si cal lluitar contra molins, és que hi ha quelcom que gira; i gira perquè hi ha vent. Segons un proverbi xinès, "quan bufa un vent de canvi, algunes persones construeixen murs i, d'altres, molins": és a dir, en lloc de lluitar contra els molins, podem construir-ne de nostres i aprofitar el mateix vent per induir un canvi.

“ A Bòsnia i Hercegovina, equiparar els bàndols equivaldria a deixar de presentar el teu grup com la principal víctima i l'altre, com el culpable ”

A cada bàndol li agrada considerar-se víctima d'un dels altres, en lloc de considerar-se tots víctimes de la guerra. En aquest sentit, equiparar els bàndols equivaldria a deixar de presentar el teu grup com la principal víctima i l'altre com el culpable. Tot intent d'acceptar la responsabilitat del teu grup s'enfronta a l'amenaçadora advertència següent: “No comparis les seves atrocitats amb les nostres”. Bòsnia i Hercegovina va patir centenars de petites guerres durant la dècada de 1990, a diferents llocs, amb diferents bàndols implicats i amb diferents objectius. Arreu del territori la història és diferent i, en funció de l'habitació i del període de la guerra, cada bàndol n'havia combatut un dels altres dos. Homicidis, tortures, violacions, exili, amenaces: tot això forma part de la memòria de cada habitant de Bòsnia i Hercegovina, directament o pels relats d'altres persones. El pes de la violència del passat carrega el present de por i desconfiança, generalment envers l'altre grup. La realitat és bloquejada en frases com “perdona però no oblidis” o “no podem deixar que ens torni a passar”: es considera els altres com una amenaça potencial; si no ara, en un futur pròxim.

A més, la neteja ètnica va fer que moltes comunitats esdevinguessin monoètniques, separades les unes de les altres, de manera que es generava un brou de cultiu immillorable per als relats nacionalistes; uns relats que representen els altres com malvats, éssers vinguts d'un altre món i amb mutacions genètiques, tirans evidents o infiltrats astuts que esperen l'oportunitat d'atacar. D'aquesta manera, es produeix una segregació òbvia en línia amb aquests relats, amb la consegüent deshumanització dels altres.

La salut mental també és un problema. A més del trauma de la guerra, les persones passen pel trauma de baixa intensitat de viure sota una pau negativa. L'apatia, combinada amb una indefensió apresada, elimina qualsevol motivació de canvi. El sistema polític tripartit només funciona com a catalitzador de la segregació i la

violència, de manera que no ajuda els individus a canviar les coses i transformar la pau negativa en una pau veritable.

Aquests problemes i obstacles per a la reconciliació són presents en altres parts del món; amb noms propis diferents, sí, però una història força similar al darrere. Si analitzem aquests fets, ens adonem que la reconciliació esdevé impossible. Alhora, si la situació no canvia, el futur ens portarà a més conflictes i més guerres. Per tant, tenim la responsabilitat d'actuar i crear una societat millor per als nostres fills.

“ La reconciliació no es farà tota sola, sinó que requereix acció i esforç. Comprendre i acceptar la impossibilitat de la reconciliació ens obligarà a traçar camins diferents i ser creatius ”

Es considera que els joves són els protagonistes més potents de la reconciliació: són prou valents per fer un pas endavant i intentar quelcom de diferent; no els importa fracassar; i sempre els queda prou motivació per tornar-ho a intentar. Entre els joves, l'esperança guanya la por i, malgrat que hagin sentit les històries dels seus pares, no han patit el trauma de la violència directa. Finalment, quan veuen els errors de les autoritats, sigui l'autoritat familiar o del grup ètnic o religiós, en alguns casos no dubtaran a desobeir-la o, fins i tot, enfrontar-s'hi. Així mateix, són prou creatius per dissenyar els seus “molins” i crear així un món millor.

Per bé que la reconciliació és necessària en diversos àmbits i amb diversos grups de persones, en el jovent de Bòsnia i Hercegovina hi té un context favorable. Si s'encoratja els joves a intentar quelcom que vagi més enllà de l'ordinari, ho faran; tenen curiositat i estan disposats a emprendre accions malgrat que la seva comunitat els n'intenti dissuadir. En fer-ho, descobreixen la banalitat d'aquesta prohibició i, al darrere de les cortines de la desconfiança, troben persones que els són molt semblants, amb els mateixos problemes, desitjos i pors; i hi tenen en comú la realitat dels joves. Una trobada d'aquest tipus, encara que pugui semblar banal, marca la diferència. D'altra

banda, saben com preguntar “per què?”, ja sigui pel seu pensament crític, per pura curiositat o només per un desig de desafiar els altres. Així, quan intenten respondre aquesta pregunta, “per què?”, entren en una dinàmica que els pot fer més forts i més savis; tot sols o amb ajuda, poden aprendre’n molt.

Els processos de reconciliació amb gent jove poden ser indirectes, consistents en passar temps junts, o bé directes, per mitjà d’activitats sobre el passat, la posada en comú de memòries doloroses i la recerca de la veritat. En tot cas, condueixen a la comprensió mútua, alhora que s’identifiquen les experiències personals amb els relats dels altres. En avançar pas a pas cap a la reconciliació, és vital identificar en l’altre la víctima del cercle viciós de l’odi i desconfiança, no pas el monstre que relataven els contes d’infantesa. Si un jove pot escoltar i comprendre l’altre bàndol, es genera un vincle, la qual cosa representa un pas de gegant cap a coexistència i la reconciliació.

Viure sense una pau veritable comporta patiment, de manera que aquesta pau hauria de ser l’objectiu a tothom. No obstant això, no n’hi ha prou amb considerar la pau com un mer objectiu. Per garantir una situació millor per a la propera generació tothom ha de treballar activament en la reconciliació: no arribarà tota sola, sinó que requereix acció i esforç. Comprendre i assumir la impossibilitat de la reconciliació ens obligarà a traçar camins diferents, ser imaginatius i creatius, construir “molins” nous. Quan lluitem per la pau, una pau més enllà d’allò ordinari, ens cal ser valents, estar preparats per fer un pas endavant, per transformar les coses i que les coses ens transformin, per reeixir, fracassar i tornar-ho a provar. Cal que hi creiem, que ho vivim; només llavors estarem preparats per a una veritable reconciliació. És difícil, certament, però val la pena.

Fotografia: Fotografia de l’exposició “Living on the Edge” de Marco Ansaloni i Angelo Attanasio, produïda per l’ICIP. Autor: Marco Ansaloni

© Generalitat de Catalunya